

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ЕЛЕМЕНТИ МЕХАНІЗМУ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ

НІКОЛЕНКО Ольга Вікторівна - здобувач кафедри кримінально-правових дисциплін Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК 343.352

Рассмотрены функциональные элементы механизма противодействия коррупционной преступности в правоохранительных органах. Обосновано выделение понятия коррупционной преступности в правоохранительных органах как объективно необходимое и целесообразное.

Ключові слова: правоохоронні органи, корупція, корупційна злочинність, механізми протидії, функціональні елементи.

Актуальність обраної теми

За сучасних умов функціонування незалежної демократичної Української держави постає актуальне питання про протидію корупції, яка охопила всі сфери життєдіяльності суспільства. Слід зауважити, що процес боротьби та протидії корупції (корупційній злочинності) триває як на законодавчому, так і організаційному рівні досить довгий період. Однак і досі жодних ефективних зрушень у відповідній сфері не спостерігається.

Найбільш болючим для будь-якої держави, у тому числі й України, виступає питання про корупційну злочинність у правоохоронних органах. Адже, перш за все, діяльність останніх спрямована на захист прав та свобод людини, майна, майнових благ, дотримання правопорядку тощо. Корупційна злочинність в правоохоронних органах підриває авторитет до них, викликає недовіру та невдоволення роботою, а також ставить під сумнів механізм ефективного захисту прав та свобод люди-

ни, функціонування принципу законності у державі.

Ступінь наукової розробки теми

Проблема протидії корупційної злочинності була предметом дослідження таких вітчизняних вчених, як О. Бантишев, І. Бондаренко, А.В. Виговська, С.В. Дрьомов, Ю.Г. Кальниш, Н.В. Кимлик, М.І. Мельник, Б. Романюк, С.М. Сєрьогін, Є. Скулиш, Г.О. Усатий, О.В. Шевченко та інших. Однак, проблема, що стосується саме елементів механізму протидії корупційній злочинності у правоохоронних органах, досліджена не була. Праці вказаних вчених стосувались переважно розкриття причин, умов, факторів, що спричиняють корупційну злочинність, а також профілактики та протидії останній.

Метою даного дослідження є розкриття суті та значення механізму протидії корупційній злочинності в правоохоронних органах, а також функціональних його елементів.

Виклад основного матеріалу

Сьогодні одним із найбільш поширених суспільно-небезпечних явищ в Україні й світі визнано корупцію, небезпечним проявом якої є корупційні злочини. Попри розгалужену систему антикорупційного законодавства, посилену увагу суспільства, позитивні зміни відбуваються занадто повільно. Негативний вплив корупції на сус-

пільне життя держави потребує детального вивчення та дослідження. Багато причин розвитку корупції безпосередньо пов'язані з труднощами становлення незалежної держави України як члена міжнародного і європейського рівнів [7, с. 220].

Корупція – це негативне соціальне явище, джерело економічних, політичних і соціальних ризиків для українського соціуму. Насамперед, руйнівна дія корупції проявляється в падінні престижу й авторитету влади на всіх рівнях, руйнуванні моральних основ суспільства, зрощуванні корумпованої частини публічних службовців з тінювими кримінальними колами, небезпеки розвитку псевдогромадянських соціальних відносин. Соціальні аспекти корупції проявляються в політичній, економічній, культурній й інших сферах життєдіяльності українського суспільства в масштабах, близьких до критичного показника. Вплив корупції на адміністративне й соціальне середовище державних службовців, трансформацію їх моральних норм і цінностей, корпоративну культуру державної служби сьогодні дуже значний [10].

Корупція характеризується низкою притаманних їй ознак:

1) корупція має суспільний характер та спосіб прояву і обумовлюється станом суспільства на кожному конкретному етапі його розвитку;

2) її суб'єктами можуть бути тільки особи, наділені владою чи публічними повноваженнями;

3) вона проявляється у вигляді реалізації такої влади чи повноважень у неправомірних, здебільшого корисливих діях;

4) корупція тісно пов'язана з організованою злочинністю і на думку багатьох вчених є її невід'ємною частиною;

5) структурно вона складається з кримінальних злочинів, адміністративних правопорушень і цивільно-правових деліктів;

6) суспільна небезпечність корупції полягає, перш за все, у негативному впливі на охоронювані законом цінності у сфері державної влади [4, с. 40].

М.І. Мельник вказує, що у вітчизняному кримінальному законодавстві не вживається такий термін, як «корупційний злочин», що дає підстави багатьом вченим та практикам висловлювати сумнів щодо юридичної обґрунтованості виділення такого виду злочинів, як корупційні, а іноді навіть стверджувати відсутність корупційних злочинів в Україні як таких, а значить, і корупційної злочинності як соціально-правового явища.

За такої логіки, з урахуванням певних обставин організаційно-правового та процесуального характеру, складається досить парадоксальна ситуація: в Україні багато років функціонують спеціальні структурні підрозділи правоохоронних органів, до компетенції яких входить боротьба з кримінальними проявами корупційного характеру (один час навіть існував спеціальний орган для боротьби з корупцією – НБР), існування корупційної злочинності фактично визнається на вищому політичному і законодавчому рівнях тощо, але багато вчених та практичних працівників правоохоронних органів не визнають існування корупційної злочинності [8, с. 129].

Однак, вчений все ж таки визначає, що виділення корупційних злочинів як особливого виду злочинів видається абсолютно допустимим і доцільним з огляду на таке:

1. Поняття «корупційний злочин» – поняття конвенційне, тобто воно має відповідний нормативно-правовий зміст. Як і поняття «корупційне правопорушення», воно вживається у Конвенції про кримінальну відповідальність за корупцію, прийнятій Комітетом міністрів Ради Європи 27 січня 1999 р. Таким чином, це поняття є загальноновизнаним у міжнародному праві, що дозволяє стверджувати можливість: а) виділення такої групи злочинів у принципі; б) використання такого терміна для потреб національного права.

2. Наявність зазначеної групи злочинів логічно впливає із чинного законодавства України. Вітчизняне законодавство вживає такі терміни, як «корупція», «корупційні діяння», «правопорушення, пов'язані з корупцією».

3. Термін «корупційний злочин» є визнаним і широко вживаним у юридичній науці і практиці багатьох держав світу, у

тому числі тих, які виникли на теренах колишнього СРСР і правові системи яких є близькими до правової системи України.

4. Виділення такого виду злочинів, як корупційні, для потреб кримінально-правової науки та практики є не лише можливим, а й доцільним з точки зору особливої правової сутності, спільності ознак злочинних діянь, які охоплюються поняттям «корупція». Ці злочини виділяє те, що вони об'єднуються у відповідну групу не за формальним розташуванням у системі Особливої частини КК, залежно від того, у якій главі містяться статті про їх відповідальність, а за цілим рядом спільних і обов'язкових для всіх їх ознак змістовного характеру: 1) суб'єкта злочину; 2) сфери вчинення; 3) особливостей ознак об'єктивної і 4) суб'єктивної сторони складу злочину [8, с. 131].

Н.В. Кимлик визначає корупційний злочин як умисне суспільно небезпечне діяння, вчинене посадовою особою органів державної влади або місцевого самоврядування шляхом зловживання службовим становищем і перевищенням владних повноважень, за яке необхідно передбачити кримінальну відповідальність. З огляду на викладене вище впливає, що ознаками корупційних злочинів є:

1) сфера, у якій можливе вчинення корупційних злочинів – сфера органів державної влади;

2) вчинення умисних протиправних дій, пов'язаних із використанням службового становища, з корисливих мотивів або інших особистих інтересів з метою незаконного збагачення, або отримання інших преференцій;

3) спеціальний суб'єкт – державна посадова особа, уповноважена виконувати функції держави [7, с. 221].

На думку М.І. Мельника, корупційний злочин – це передбачене КК суспільно-небезпечне діяння, яке безпосередньо посягає на встановлений порядок діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, авторитет та інші охоронювані законом інтереси цих органів і виражається у неправомірному використанні службовими особами таких органів влади або службових повноважень у корисливих

чи інших особистих інтересах або інтересах третіх осіб, або передбачене КК інше суспільно-небезпечне діяння, яке органічно пов'язане з названим вище злочином, обумовлює його вчинення, полягає у його приховуванні або є його потуранням [8, - с. 132].

Корупційним може бути визнано будь-який умисний злочин, який вчиняється службовою особою органу державної влади або органу місцевого самоврядування з використанням влади або свого службового становища з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або для задоволення інтересів третіх осіб (таких злочинів у чинному КК понад тридцять). При цьому одна частина з таких злочинів у разі вчинення їх службовими особами органів державної влади чи органів місцевого самоврядування може бути, безумовно, визнана корупційними, інша – віднесена до категорії корупційних лише за певних умов їх вчинення [3, с.352].

Таким чином, визначивши поняття та види корупційних злочинів, автор вважає за потрібне перейти до розгляду питання про корупційну злочинність. Слід вказати, що позиції науковців стосовно виокремлення корупційної злочинності як самостійного виду не збігаються. Деякі автори, зокрема Л.В. Багрій-Шахматов, О.І. Гуров, О.Г. Кальман, А. Л. Репецька та інші розглядають корупційну злочинність як особливий вид організованої злочинності; інші – як різновид економічної злочинності (Я.І. Гілінський, В.В. Лунєєв, О.М. Яковлєв та інші); як самостійний вид злочинності (А.І. Долгова, О.Г. Карпович, М.І. Мельник та ін.). Така багатогранність є особливою рисою корупційних злочинів, які, з одного боку, будучи об'єднаними в окрему групу злочинів, можуть бути складовими інших груп злочинів, що утворюються за різними ознаками.

На думку В. Д. Малкова, корупційною злочинністю потрібно вважати цілісну, відносно масову сукупність злочинів (та осіб, які їх учинили), що зазіхає на авторитет державної служби в органах державного самоврядування, виражається у незаконному отриманні (й наданні) матеріальних або ін-

ших благ і переваг особам, уповноваженим на виконання державних, муніципальних функцій або службових функцій у комерційних або інших недержавних структурах.

О. В. Шевченко під корупційною злочинністю пропонує розуміти сукупність умисних злочинів, які вчиняють особи, використовуючи надані їм владні або службові повноваження з корисливих мотивів і з метою незаконного одержання неправомірної вигоди матеріального або нематеріального характеру для себе чи третіх осіб [12, с. 125].

Отже, у загальному можна зрозуміти, що корупційна злочинність є сукупністю усіх передбачених чинним законодавством корупційних злочинних діянь, що вчиняються різними суб'єктами та в різноманітних формах.

Необхідно розрізняти зовнішні та внутрішні фактори корупційної злочинності, що у своїй сукупності зумовлюють конкретну злочинну поведінку за конкретної криміногенної ситуації. З цього приводу пропонується розрізняти зовнішні та внутрішні фактори таким чином, що до зовнішніх причин скоєння злочину включаються несприятливі умови морального формування особи злочинця, а до внутрішніх причин – соціально-негативні погляди, інтереси, установки та орієнтації. Усе зазначене вище складає причинність злочинності, що являє собою лише один різновид взаємозв'язку явищ, об'єктивна сутність якого зводиться до породження причиною наслідку [13, с. 130].

Більшість вчених-кримінологів визначають чотири основні групи причин та умов корупційної злочинності (у тому числі серед працівників правоохоронних органів):

1) економічні: відсутність стабільного розвитку економіки, у тому числі на міжнародному рівні; майнова поляризація населення, за якою має місце велика різниця у доходах населення держави; відсутність ефективних економічних механізмів захисту економіки від злочинних діянь; прогалини у податковому законодавстві, внаслідок чого недостатнім є контроль за доходами; недостатнє фінансування правоохоронних органів;

2) політико-правові: прогалини у законодавстві, недостатність правового регулювання питань відповідальності, протидії корупційній злочинності; імунітет деяких посадових осіб, що вчинили корупційні злочини;

3) соціально-психологічні: історична обумовленість; позитивне ставлення громадян до можливості вирішити певні питання незаконним шляхом; низька правосвідомість, незнання законодавства; почуття безкарності суб'єкта корупційного злочину;

4) організаційні: недостатньо ефективна організація контролю за діяльністю державних службовців, не реагування начальницьким складом на правопорушення, що вчиняються підлеглими; низька підготовленість працівників правоохоронних органів до протидії та боротьби з корупційним злочинами; недостатня наукова забезпеченість правоохоронних органів тощо [2, с. 11].

Перед нами стоїть питання про визначення механізму протидії корупційній злочинності у правоохоронних органах. Перш ніж перейти до розгляду вказаної проблеми, слід з'ясувати сутність самого механізму.

О.Ф. Скакун вказує, що механізм правового регулювання – це узятя в єдності система правових засобів, способів і форм, за допомогою яких нормативність права переводиться в упорядкованість суспільних відносин, задовольняються інтереси суб'єктів права, встановлюється і забезпечується правопорядок [11, с. 312].

Механізм правового регулювання складають елементи: 1) принципи права, норми права, нетипові правові розпорядження (спеціалізовані норми права), об'єктивовані в нормативно-правових актах; 2) правовідносини, суб'єктивні юридичні права і обов'язки в їх індивідуалізації (конкретизації); 3) акти безпосередньої реалізації прав і обов'язків; 4) акти застосування норм права.

Таким чином, механізм правового регулювання виступає сукупністю способів та засобів, за допомогою яких врегульовуються правовідносини.

У цілому механізм запобігання та протидії корупції характеризується наступними рисами:

- 1) є системою правових засобів;
- 2) наявність спрямовання на врегулювання суспільних відносин у процесі запобігання та протидії корупції;
- 3) запобігання корупції – це не допущення, відвертання завчасно корупційних діянь;
- 4) протидія корупції – це скеровування діяльності спеціально визначених суб'єктів публічної адміністрації проти будь-яких розпочатих корупційних проявів;
- 5) представляє собою процес, що містить визначені стадії (етапи) реалізації;
- 6) містить такі елементи: норми права та їх зовнішнє вираження, джерела права; публічну адміністрацію; принципи діяльності публічної адміністрації; індивідуальні акти публічної адміністрації; правові відносини; форми права; тлумачення норм права; методи права; процедури реалізації правових норм; принцип законності [9, с. 687].

Слід зазначити, що в юридичній літературі питання про структуру механізму протидії корупційній злочинності не досліджене. Мають місце велика кількість досліджень, присвячених виявленню, аналізу причин та умов, факторів корупційної злочинності, висловлення пропозицій щодо профілактики, протидії останній. Однак, щодо механізму протидії як такого, який складається з кількох структурних елементів, мова не йде.

З.С. Гладун виділив функціональні складові частини механізму адміністративно-правового регулювання: юридичні факти; правова свідомість і правова культура; законність; акти тлумачення норм права; акти застосування норм права [9, с. 688].

Слідуючи у цьому напрямку, використовуючи аналогію, можна сказати також у контексті проблеми, яка нами досліджується, що механізм протидії корупційній злочинності у правоохоронних органах складається із вказаних вище функціональних елементів.

Юридичні факти. Вони являють собою конкретні життєві обставини, з якими норми права пов'язують виникнення, припинення або зміну правових відносин. Юридичні факти є необхідними умовами для виникнення правовідносин і характери-

зуються такими ознаками: знаходять свій вияв у зовнішніх обставинах або подіях матеріального світу і пов'язані з їх наявністю або відсутністю; прямо або опосередковано передбачені нормами права; викликають передбачені законом юридичні наслідки [5, с.256].

У контексті механізму протидії корупційній злочинності у правоохоронних органах даний елемент слід розуміти більше як причини та умови, фактори, конкретні життєві обставини, які сприяють вчиненню корупційних злочинів. Це означає, що без розуміння того, що насправді відбувається у самій структурі правоохоронного органу, ким є його працівники, яким чином побудовані відносини у даному органі, неможливо протидіяти злочинності.

Необхідно постійно аналізувати та вести облік всіх негативних проявів, що мають місце серед працівників правоохоронного органу, виводити певну статистику. Необхідно встановити відповідний контроль за діяльністю правоохоронних органів (у тому числі громадський), постійно удосконалювати якість кадрів (працівників) правоохоронних органів тощо.

Як резюме, необхідно здійснювати аналіз конкретних обставин, що мають місце у діяльності правоохоронних органів, вчасно та адекватно на них реагувати, та на основі цього вживати конкретних заходів з метою наближення діяльності правоохоронного органу до приписів законодавства.

Законність. Серед принципів запобігання та протидії корупції Закон України «Про засади запобігання та протидії корупції» (ст. 3) виділяє й законність [1].

О.Ф. Скакун вказує, що законність виражається у вимогах: а) якості нормативно-правових актів, несуперечності їх один одному (між ними має бути ієрархічна субординація залежно від юридичної сили); б) суворого додержання та виконання юридичних норм, правових приписів усіма суб'єктами – громадянами, їх громадськими та некомерційними організаціями, посадовими особами, державними органам; в) невідворотної відповідальності за вину громадян і посадових осіб [11, с. 297].

Принцип законності у контексті механізму протидії корупційній злочинності означає, що закон повинен стати мірилом діяльності правоохоронного органу. Такими мірлами не можуть виступати накази начальника, усні та письмові вказівки, які суперечать закону. Принцип законності повинен пронизувати всю структуру правоохоронного органу, кожен працівник повинен діяти виключно в межах, встановлених законом та не виходити за ці межі.

Важливим при цьому є якість нормативних актів, що регламентують діяльність правоохоронного органу. Останні повинні бути позбавлені прогалин, колізій, суперечностей. Вони повинні чітко вибудовувати права, обов'язки, відповідальність працівників правоохоронних органів.

На кожен корупційний злочин, що вчинений працівником правоохоронного органу, повинна бути відповідна реакція з боку начальника установи, начальника відділу, контролюючих органів.

Акти тлумачення норм права. М.В. Цвік, В.Д. Ткаченко та О.В. Петришин визначають розглядувані акти як правові акти-документи офіційного тлумачення правових норм, які містять формально-обов'язкове роз'яснення їх змісту [5, с. 210]

Основна функція таких актів – роз'яснити зміст нормативно-правових актів, що безпосередньо застосовуються у діяльності правоохоронних органів. Такі акти намагаються краще, точніше та глибше зрозуміти сутність та мотиви волі законодавця, основні положення нормативного акту з метою правильного його застосування.

У діяльності правоохоронних органів акти тлумачення права використовуються як доповнення певних аспектів принципу законності, що стосуються самих нормативних актів, яким повинна відповідати діяльність відповідних органів.

Акти застосування норм права. Вони являють собою такий правовий акт, у якому формально закріплюється рішення державного органу в конкретній юридичній справі. Він являє собою різновид юридичних актів на відміну від правових приписів і має такі ознаки: а) видається компетент-

ними державними органами чи посадовими особами у процесі правозастосовної діяльності, має державно-владний характер. Відмова від їх виконання або неналежне виконання можуть тягти за собою юридичну відповідальність: дисциплінарну, адміністративну, майнову, кримінальну; б) спрямований на реалізацію вимог правових норм, оскільки конкретизується їх загальний характер щодо певних життєвих ситуацій; в) адресований конкретним особам (персоніфікований), фіксує їхні суб'єктивні права, обов'язки і міру юридичної відповідальності, направлений на індивідуальне регулювання суспільних відносин (конкретної життєвої ситуації); г) акти застосування норм права вичерпуються виконанням, хоча правові стани, що породжуються ними, можуть мати тривалий характер (наприклад, рішення про призначення пенсії); г) не можуть мати зворотної сили в часі [6, с. 223].

У структурі механізму протидії корупційній злочинності у правоохоронних органах дані акти є доповненням такого елементу як юридичні факти. Основна функція таких актів – висловити остаточне рішення по конкретній життєвій ситуації, що мала місце, тобто надати їй кваліфікацію.

Найпоширенішим таким актом є рішення (вирок) суду, яким працівник правоохоронного органу, що вчинив корупційний злочин, та вина якого була доведена у встановленому законом порядку, визнається винним та позбавляється внаслідок цього певних благ (змушений нести покарання).

Також такими актами можуть виступати акти реагування органів прокуратури на дії працівників правоохоронних органів, акти начальника правоохоронного органу, який застосовує певні владні можливості з метою реагування на протиправні дії своїх працівників тощо.

У цьому контексті слід зазначити, що необхідно враховувати кожен випадок корупційної злочинності, актуально та належним чином на нього реагувати.

Правосвідомість та правова культура. М.С. Кельман та О.Г. Мурашин визначають правосвідомість як вид (форму) суспільної свідомості, що містить у собі сукупність по-

глядів, почуттів, емоцій, ідей, теорій та уявлень, які характеризують ставлення людини, соціальних груп і суспільства в цілому до чинного чи бажаного права та діяльності, пов'язаної з ним [6, с. 267].

У свою чергу, правова культура є системою правових цінностей, що відповідають рівню досягнутого суспільством правового прогресу і відображають у правовій формі стан свободи особи, інші найважливіші соціальні цінності.

На наше переконання, найбільшої ваги у структурі функціональних елементів механізму протидії корупційній злочинності займають саме правосвідомість та правова культура. Це пов'язано з тим, що протидія корупційній злочинності за допомогою встановлення високих мір відповідальності за корупційні злочини виявилась не зовсім ефективною. Наприклад, в Україні мають місце досить жорсткі заходи кримінальної відповідальності за корупційні злочини, однак, незважаючи на це, корупція в нашій державі «процвітає».

Необхідним є той режим, щоб бажання вчинити незаконно, протиправно не мало місце у правоохоронних органах взагалі. Це означає, що держава повинна звертати більшу увагу на проблему підвищення рівня правосвідомості та правової культури працівників правоохоронних органів. У цьому контексті важливо підвищити вимоги до працівників правоохоронних органів, проводити щодо них постійну роз'яснювальну роботу, спрямовану на переконання важливості дотримання закону, непорушення прав та свобод особи тощо.

Подібні заходи потрібно також проводити й серед населення, яке в Україні характеризується низьким рівнем правосвідомості та правової культури. При цьому, слід додати, що корупційні злочини є у більшості випадків «двостороннім актом» службової (посадової) особи правоохоронного органу та особи.

Необхідно викоринити переконання населення у правильності мати можливість досягнути певних цілей незаконним шляхом, здійснювати правовий всеобуч громадян.

Висновки

Питання корупційної злочинності в правоохоронних органах у нашій державі є дуже актуальним та важливим, адже остання підриває авторитет до даних органів, викликає недовіру та невдоволення роботою, а також ставить під сумнів механізм ефективного захисту прав та свобод людини, функціонування принципу законності.

Проблема функціональних елементів механізму протидії корупційній злочинності у правоохоронних органах є недостатньо дослідженою. Саме поняття механізму включає певну сукупність засобів, способів, методів, з допомогою яких можливою є ефективна протидія корупційній злочинності у правоохоронних органах.

Питання про функціональні елементи відповідного механізму можливо зрозуміти завдяки механізму правового регулювання та його структури. Нами були проаналізовані наступні функціональні елементи механізму протидії корупційній злочинності: юридичні факти, принципи законності, акти тлумачення права, акти застосування права, правосвідомість та правова культура.

Кожен із вказаних елементів відіграє важливу роль у механізмі протидії, має конкретні функції. Юридичні факти та акти застосування права спрямовані на аналіз конкретних обставин, ситуацій, що мають місце у діяльності правоохоронного органу, а також вжиття належних та актуальних заходів щодо реагування на певні негативні прояви (факти корупції).

Принцип законності визначає правовий режим діяльності правоохоронного органу, яка повинна відповідати приписам закону, а також невідворотність відповідальності за вчинення корупційних злочинів. Доповненням до нього є акти тлумачення права, спрямовані на конкретизацію та розуміння правил поведінки працівників правоохоронного органу, їх прав та обов'язків.

Правосвідомість та правова культура виступають необхідним засобом знання законів та бажання їх дотримуватися. При цьому належний рівень повинні мати як працівники правоохоронних органів, так і громадяни.

АНОТАЦІЯ

Розглянуті функціональні елементи механізму протидії корупційній злочинності у правоохоронних органах. Обґрунтовано виділення поняття корупційної злочинності у правоохоронних органах як об'єктивно необхідне та доцільне.

SUMMARY

Functional elements of the mechanism of counteraction of corruption in the law enforcement agencies were considered. Corruption crime in the law enforcement agencies was allocated as a necessary and appropriate element.

Література

1. Про засади запобігання та протидії корупції: Закон України від 07.04.2011 - № 3206-VI // Відомості Верховної Ради України, 2011, № 40, ст. 404.
2. Алимпов С.А. Детерминанти преступности коррупционной направленности // Вестник ЮУрГУ. – 2009. – № 9. – С. 10-13.
3. Виговська А.В. Кримінальна відповідальність за корупційні злочини за вітчизняним і зарубіжним кримінальним законодавством: порівняльна характеристика // Правова держава. – 2010. – Вип. 21. – С. 351-357.
4. Грек Т.Б., Грек Г.Б. Відповідальність за корупцію в світлі міжнародно-правових актів // Адвокат. – 2011. – № 4. – С. 39-42.
5. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів] М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Богачова та ін.; За ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. – Харків: Право, 2002. – 432 с.
6. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави і права: Підручник. – К.: Кондор, 2006. – 477 с.

7. Кимлик Н.В. Поняття та ознаки злочинних корупційних діянь // Науковий вісник Національного університету ДПС України. – 2012. – № 3. – С. 218-224.

8. Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії). Монографія. – К.: Юридична думка, 2004. – 400 с.

9. Онищук О.О. Механізм адміністративно-правового запобігання та протидії корупції / О. О. Онищук // Форум права. – 2010. – № 4. – С. 686–689 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10oootpk.pdf>

10. Серьогін С.М., Серьогін С.С. Механізми протидії та попередження корупції в органах публічної влади [Електронний ресурс]. – Режим доступу: archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pubupr/2010/2010-1/01.pdf

11. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. – Харків: Консум, 2001. – 656 с.

12. Шевченко О.В. Причини та умови корупційної злочинності // Вісник Вищої ради юстиції України. – 2011. – № 3. – С. 122-132.

13. Шевченко О.В. Проблемні аспекти боротьби з корупцією у правоохоронних органах України // Вісник Вищої ради юстиції України. – 2011. – № 2. – С. 126-134.